

EKOSISTEMINIŲ PASLAUGŲ VERTINIMO INTEGRAVIMAS Į SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUS LIETUVOJE

Rekomendacijos

Ekosisteminės paslaugos – tai iš gamtos gaunama nauda žmonių gerovei ir ekonomikai. Deja, dažnai šios paslaugos visuomenės yra laikomos nemokamomis ir neišsenkančiomis, nėra pakankamai žinomos ir pripažįstamos bei tinkamai vertinamos.

Todėl yra labai svarbu pradėti vertinti ekosistemų būklę, jų gebėjimą teikti paslaugas ir tų paslaugų kokybę bei integruoti šį vertinimą į sprendimų priėmimą. Tai ne tik leis visapusiškai saugoti mūsų gamtą, bet ir padės užtikrinti dabartinių bei ateities kartų socialinę ir ekonominę gerovę.

NACIONALINIO ESP VERTINIMO IR KARTOGRAFAVIMO PROJEKTO PLANAVIMAS

LR aplinkos ministerija rengiasi ekosisteminių paslaugų (ESP, angl. ecosystem services) kartografavimo ir vertinimo nacionaliniu mastu projektui, kuris leistų pradėti įgyvendinti LR Vyriausybės programos iki 2020 m. darbą „Ekosistemų, jų paslaugų vertinimo mechanizmo integravimas į nacionalinės politikos formavimą ir įgyvendinimą, siekiant išsaugoti visuomenei svarbias ekosistemų paslaugas“ bei susijusius ES Biologinės įvairovės strategijos iki 2020 m. tikslus.

Šio rekomendacinio dokumento tikslas: sekant 2017 m. ES Veiksmų plano gamtai, žmonėms ir ekonomikai 1 Veiksmu ir remiantis esamos situacijos studija, gerosios užsienio praktikos analize ir suinteresuotų šalių apklausa, pateikti pasiūlymus dėl galimo ESP vertinimo integravimo į sprendimų priėmimo procesus nacionaliniu mastu Lietuvoje. Daugiau informacijos apie ESP teoriją, principus ir t.t. minėtose ataskaitose.

ESP būklės vertinimas ir kartografavimas, ESP socio-ekonominis vertinimas

ESP integravimas į planavimą ir sprendimų priėmimo procesus (teisinės priemonės)

Veiklos ir sektoriai, į kuriuos ESP aspektas galėtų būti integruojamas

KODĖL SVARBU INTEGRUOTI ESP Į SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUS?

ESP socio-ekonominis vertinimas – tai būdas parodyti visuomenei, kokią naudą ekosistemos teikia žmogaus sveikatai ir gerovei.

Vertinimas turėtų būti atliekamas ir siekiant priimti efektyvesnius (politinius) sprendimus, kurie užtikrintų tiek palankesnę ekosistemų ir bioįvairovės būklę, tiek geresnį žmonių gyvenimą. Siektinas tikslas – vertinimas integruotas ir paremtas platesniais politiniais procesais, užtikrintas tampresnis ryšio tarp žmogaus gerovės, žmogaus veiklos žalos gamtai ir ESP suvokimas, ir identifikuota, kaip į šias sąsajas reikėtų atsižvelgti priimant atitinkamus sprendimus skirtinguose sektoriuose.

ESP INTEGRAVIMAS LIETUVOJE: ESAMA SITUACIJA

Svarbiausiuose strateginiuose aplinkosaugos planavimo dokumentuose ESP yra minimos, įvardijama, jog jos turėtų būti vertinamos, į jas turėtų būti atsižvelgiama priimant sprendimus skirtinguose viešuosiuose sektoriuose, ESP siejamos tiek su biologinės įvairovės stabilumu, tiek su ekonomine plėtra – bet gana abstrakčiai, nedetalizuojant, trūksta tiek apibrėžimų, tiek konkrečių įgyvendinimo pasiūlymų. Dokumentuose pastebima, jog to priežastis – mokslinių žinių ir duomenų trūkumas. Šių spragų užpildymas laikomas pirminiu žingsniu, kurį reikėtų atlikti norint sėkmingai vykdyti ESP plėtrą ir įsipareigojimus ES.

Nors skirtingų sektorių LR teisės aktuose ESP principus ir galima „perskaityti“, bet sąmoningas ESP integravimas realybėje dar yra ganėtinai retas ir paviršutiniškas. Pavyzdžiui, Planuojamos ūkinės veiklos **poveikio aplinkai vertinimo** tvarkos aprašo, patvirtinto LR aplinkos ministro 2017 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. D1-885, 1 priede („Rekomendacijos dėl poveikio aplinkai vertinimo dokumentų struktūros ir apimties“) jau yra konkrečiai minimos ESP ir informacijos apie jas rinkimas, tačiau gairių šiai veiklai kol kas nėra pateikta.

ESP integravimas: pagrindiniai principai ir koncepcinis modelis

SUINTERESUOTOS ŠALYS / TIKSLINĖS AUDITORIJOS

Remiantis 2018 m. pasirodysiančių ES gairių projektu:

- Nacionalinio ir regioninio lygio sprendimų priėmėjai (aplinkosauga ir kiti sektoriai)
- Regioninio ir vietinio lygio žemės panaudos planuotojai
- Saugomų teritorijų valdytojai
- SPAV/PAV specialistai
- Savivaldybės ir (statybų/infrastruktūros) vystytojai (įskaitant privatų sektorių)

Į KĄ REIKIA ATSIŽVELGTI INTEGRUOJANT ESP Į (NACIONALINĘ) POLITIKĄ?

1. Ekosistemos ir jų sveikas funkcionavimas:

- Vienas kertinių ESP principo taikymo tikslų: sveikos ekosistemos, teikiančios eilę ESP; ekosistemų atsparumo (angl. *resilience*) užtikrinimas ir didinimas.
- Priimami sprendimai paremti ekologinėmis žiniomis, suprantama, kaip veikia ekosistemos, kokie veiksniai ir kada jas gali paskatinti pereiti į kitą, prastesnės būklės, būseną (angl. *tipping points*).
- Surinkti **baziniai duomenys**, pagal kuriuos vertinami priimtų sprendimų lemti pokyčiai.

2. ESP tiekimas:

- Ta pati ekosistema gali tiekti įvairias skirtingas ESP. Tikslas: užtikrinti tolygų ir teisingą šių ESP tiekimą.
- Atsižvelgti į sinergijas ir kompromisus tarp skirtingų ESP ir jų tiekimo (pvz. stiprinant kai kurias Aprūpinimo ESP (žemės ūkio kultūros), gali prastėti Reguliavimo ESP tiekimas (geriamas vanduo ir t.t.))

3. Platesnis politinis kontekstas:

- ESP principas nepakeičia egzistuojančių teisės aktų, tačiau turėtų juos papildyti.
- ESP principas aktualus tiek saugomose, tiek kitose teritorijose ir jų planavime.
- *ESP principas apjungia aplinkos (apsaugos), socialinius ir ekonominius tikslus siekiant ilgalaikio darnaus vystymosi.*

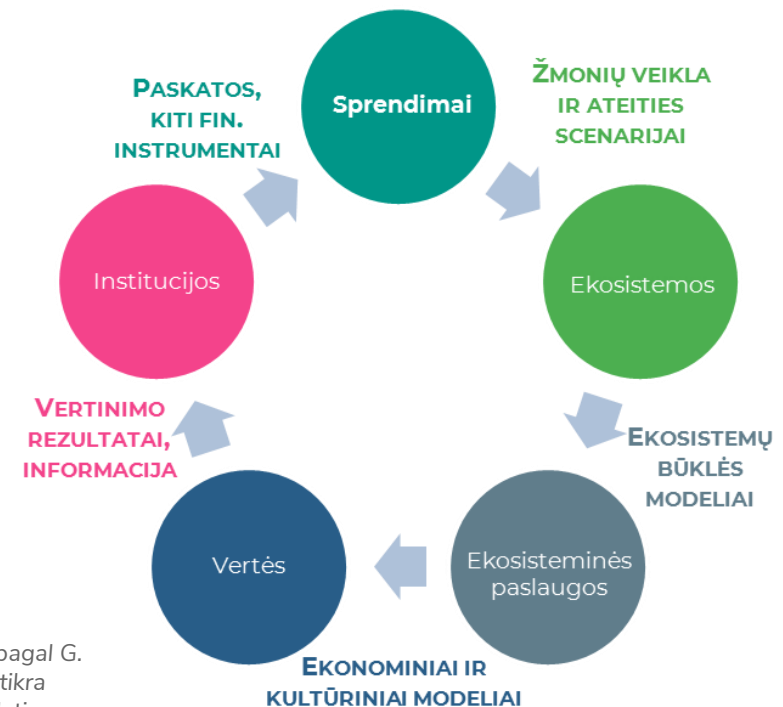
ESP INTEGRAVIMO MODELIS

Pav. 1 vaizduoja ESP integravimo į sprendimų priėmimo procesus modelį, įskaitant sąryšius tarp pagrindinių elementų ir per kokias priemones šie elementai veikia vienas kitą.

Sąryšis su politikos formavimu (Sprendimai) yra vienas iš svarbiausių ESP principo elementų, o ESP komunikacija yra stipriai orientuojama į sprendimų priėmėjus (Institucijos), taip suteikiant daugiau šansų sėkmingam principo integravimui. Apskritai, ESP principo taikymas skatina skirtingų suinteresuotų šalių, įskaitant vietines bendruomenes, įsitraukimą ir dalyvavimą sprendimų priėmime.

ESP principo integravimas taip pat skatina ir įkūnija kompleksinį, suderintą požiūrį į aplinkosaugos problemas bei aplinkos apsaugos klausimus kituose viešojo administravimo ir ūkio sektoriuose.

Pav. 1. ESP integravimas į sprendimų priėmimo procesus, pagal G. C. Daily et al. (2009). Nors schemoje elementai sudėti tam tikra tvarka, praktikoje visi jie turi sąsajų ir gali vienas kitą papildyti.

Nacionalinė ESP studija: ESP integravimo pasiūlymai

Nacionalinės ESP studijos tikslai: nacionaliniu mastu įvertinti ekosistemų ir jų teikiamų ESP būklę, įvertinti jų socio-ekonominę naudą ir vertę bei pasiūlyti priemones, kaip paskatinti šių verčių integraciją į nacionalinę politiką

KLAUSIMAI, Į KURIUOS TURĖTŲ ATSAKYTI NACIONALINĖ ESP STUDIJA – PASIŪLYMAS

Atsižvelgiant į išsikeltus tikslus, esamą situaciją ir gerąsias užsienio patirtis, siūlomi pagrindiniai klausimai, į kuriuos studija (Pav. 2) turėtų siekti atsakyti (sąrašas nebaigtinis):

1. Kokios yra prioritetinių Lietuvos ekosistemų ir ESP būklė ir būklės tendencijos?
2. Kas labiausiai (neigiamai) veikia Lietuvos ekosistemų ir ESP būklę?
3. Kas yra prioritetinių ESP gavėjai, kaip ESP veikia jų gerovę?
4. Kas yra prioritetinių ESP valdytojai? Kaip ESP yra valdomos?
5. Koks yra Lietuvos visuomenės sąmoningumo apie ESP ir jų teikiamą naudą lygis?
6. **Kodėl ir kaip ESP naudos ir (ekonominės) vertės turėtų būti integruojamos į nacionalinę politiką ir sprendimų priėmimo procesus, užtikrinant jų tiekimą tiek šiandien, tiek ateityje?**
7. Kokių kompetencijų, žinių, duomenų apie ESP Lietuvoje dar trūksta?

Pav. 2.

Ekosistemų atkūrimo prioritetų nustatymas

- Remiantis ESP būklės ir socio-ekonominiu vertinimu, ekspertų ir visuomenės konsultacija nustatyti ekosistemų atkūrimo prioritetai

Pavyzdžiui, Lietuvoje apie 50 proc. visų šlapžemių laikomos pažeistomis, taigi joms visoms reikėtų taikyti vienokias ar kitokias atkūrimo priemones. Taip pat akivaizdu, jog ekosistemų atkūrimo prioritetų nustatymas yra būtinas, dėl turimų ribotų finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Šie prioritetai tuomet galėtų remtis ekosisteminių paslaugų principu: pavyzdžiui, galbūt norėtume sustiprinti CO₂ sugėrimo paslaugą, siekdami sušvelninti klimato kaitos padarinius – tai pirmiausia skatintų išiekvotų durpinių šlapynių arba miškų atkūrimą; ir pan.

ESP integravimas į sprendimų priėmimo procesą (teisinės priemonės)

- Pateiktos teisės aktų tobulinimo rekomendacijos tolimesniai ESP principo integravimui į sprendimų priėmimo procesus

Geresnis ir visapusiškas sprendimų priėmimo procesas, leidžiantis užtikrinti palankią ekosistemų ir ESP būklę, o kartu žmonių ir ekonomikos gerovę.

Integravimo pavyzdžiai: Žaliosios infrastruktūros, gamta paremtų sprendimų, ESP rinkų ir finansinių paskatinimo mechanizmų (pvz. Payments for Ecosystem Services) vystymas, kt. + (pirminio pasiūlymo papildymas) ESP integravimas į Poveikio aplinkai vertinimą (PAV) ir Strateginį pasekmių aplinkai vertinimą (SPAV); žalos gamtai kompensavimo mechanizmai; „vystymosi be praradimo“ (angl. No net loss) principas

IŠ PRADINIO NAC. ESP STUDIJOS PROJEKTO PASIŪLYMO

GEROJI UŽSIENIO PRAKTIKA – PAVYDŽIAI (p.32)

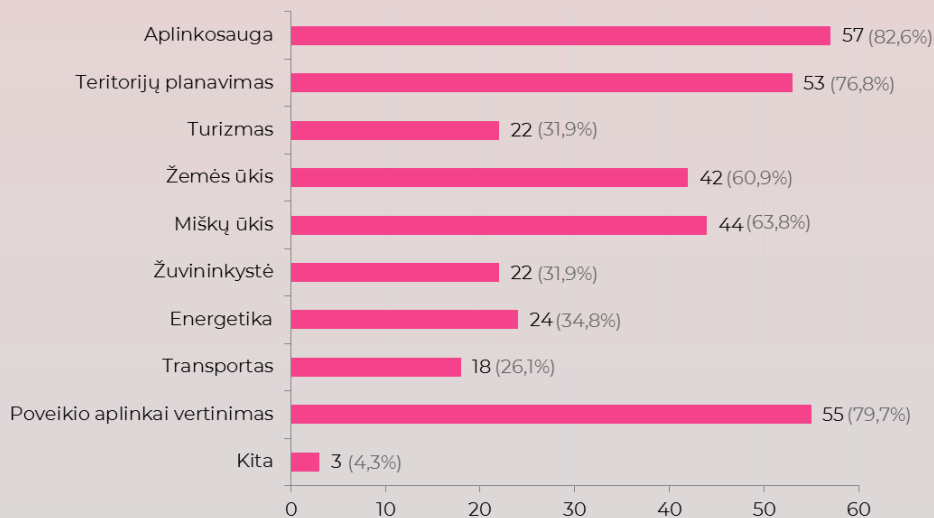

Sektoriai, į kuriuos turėtų būti integruojami ESP aspektai

Remiantis ekspertų [apklausa](#), svarbiausi viešojo administravimo ir ūkio sektoriai/veiklos ESP integravimui – tai **Aplinkosauga, PAV ir Teritorijų planavimas**. Miškų ūkis ir žemės ūkis taip pat laikomi itin svarbiais sektoriais.

Tai jog dauguma respondentų atsakydami rinkosi 3 ar daugiau sektorių rodo, jog ESP neapsiriboja tik tradicine aplinkosauga, bet yra matomas, kaip svarbus tarp-sektorinis principas, būtinas darniam įvairių skirtingų sektorių vystymui.

Šiame rekomendaciniame dokumente pirmiausia kalbama apie viešuosius sektorius ir nacionalinį mastą, bet ESP integravimas į skirtingus sektorius gali būti atliekamas tiek įvairiuose lygmenyse (vietiniame, regioniniame), tiek skirtingų suinteresuotų šalių (vietos bendruomenės, privataus verslo, mokslinių įstaigų ir pan.)

Pav. 3. Viešojo administravimo ir ūkio sektoriai/veiklos, į kuriuos ESP principas turėtų būti integruojamas pirmiausiai, ekspertų vertinimu. Respondentai (n = 69) galėjo rinktis visus tinkamus variantus. % nuo respondentų skaičiaus.

Pagal „Ekosistemų ir jų ESP integravimo į planavimą ir sprendimų priėmimo procesus“ ES gairių projektą (2018 m. II ketv.), šie trys sektoriai taip pat laikomi pagrindiniais ESP integravimui. (+ kaip priemonė ES fondų ir finansavimo paskirstymui)

Daugiau informacijos apie ESP Lietuvoje:

- [ESP pagrindai ir esama situacija Lietuvoje](#)
- [ESP vertinimo teorijos ir gerosios užsienio praktikos apžvalga](#)
- [ESP Lietuvoje: suinteresuotų šalių apklausos rezultatų apžvalga](#)
- [Pradinis AM ESP projekto pasiūlymas](#)
- [Ecosystem Services in Lithuania: progress](#) (anglų kalba)
- [CICES pilna ESP klasifikacija](#) (lietuvių kalba)
- [Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services \(MAES\)](#) (išorinis šaltinis)
- [ESP vertinimas Lietuvoje: rekomendacijos](#)

Paruošė [Kristina Simonaitytė](#) (Kurk Lietuvai)

Projekto komanda (LR aplinkos ministerija): [Algirdas Klimavičius](#) ir [Lina Čaplikaitė-Denisovienė](#)

[Kurk Lietuvai](#) ir LR aplinkos ministerijos projektas „**Ekosisteminės paslaugos**“

Nuotr. [Realisbeautifulstock](#)

© 2018 m. vasaris

Kuriame Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa